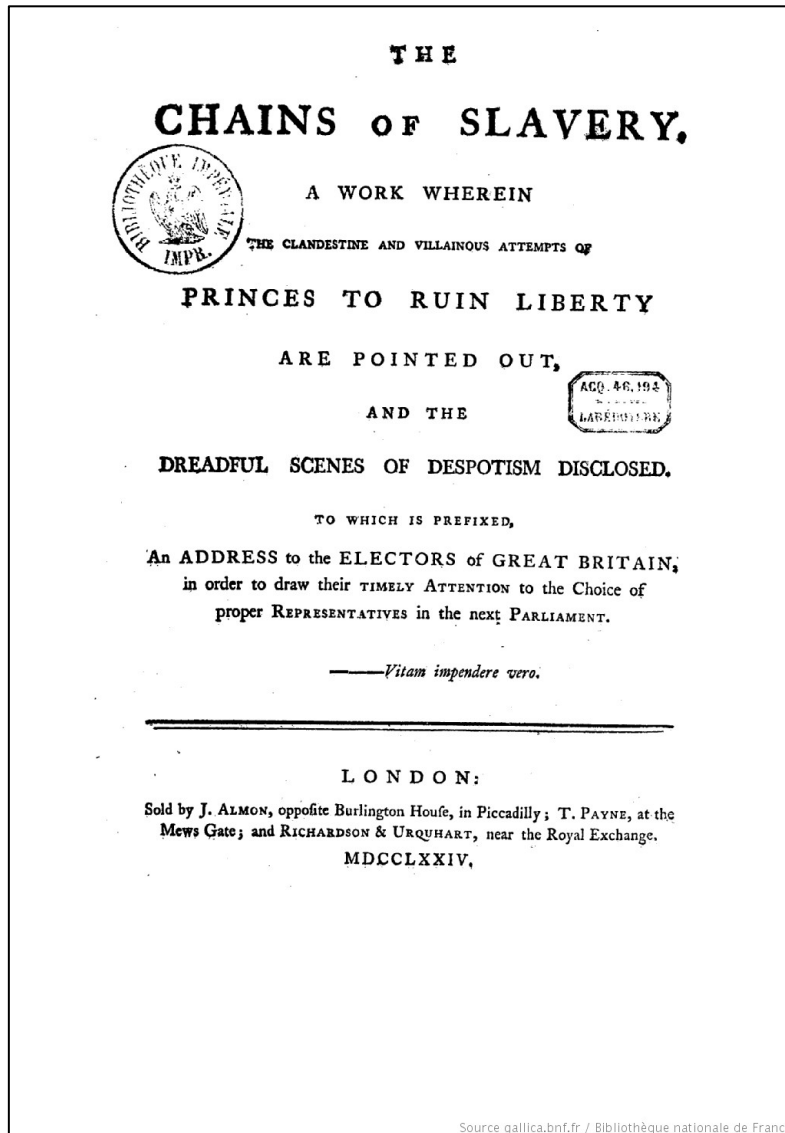


**Jean-Paul Marat: De Britse invloed op de Franse denker
en revolutionair**



Rick Timmermans – 6580432
r.l.p.j.timmermans@students.uu.nl
Eindwerkstuk bachelor Geschiedenis (7.5 EC)
Begeleider: Dr. L. Behrisch
Universiteit Utrecht
22 januari 2021
Woordenaantal: 7963

Inhoud

Inleiding	3
I - De politieke context van <i>The Chains of Slavery</i>	7
<i>The Chains of Slavery</i>	7
'Wilkes and Liberty'	9
Publicatie en verspreiding	11
II – Marat en de <i>Commonwealthmen</i>	14
De <i>Commonwealth</i> -traditie	15
<i>Commonwealth</i> -ideeën in <i>The Chains of Slavery</i>	17
Vrijheid en slavernij	20
III – Franse Plakkaten en Engelse <i>Liberty</i>	22
Revolutionaire publicaties en <i>Les Chaînes de l'Esclavage</i>	23
De Nancy-affaire	24
Hergebruik en radicalisering	25
Conclusie	29
Bibliografie	32

Inleiding

In mei 1774 werd een bijzondere brief bezorgd aan het adres van John Wilkes in Londen. De afzender wilde liever anoniem blijven. Wilkes was een bekende en controversiële politicus in Engeland, die jarenlang een plek probeerde te veroveren in het Engelse parlement. De politicus kon mogelijk wel raden wie de brief had geschreven. De auteur gaf aan niet van Engelse komaf te zijn, maar dat hij Engeland wel als zijn vaderland zag. Hij schreef dat hij Wilkes al een tijdje gevolgd had en dat hij hoopte op zijn advies. Aan de brief was een kopie van een relatief onbekend werk bijgevoegd, getiteld: *The Chains of Slavery*.¹ Het Engelse werk, dat anoniem gepubliceerd werd, verscheen ruim negentien jaar later opnieuw, dit maal in het Parijs van de Franse revolutie. Op de kaft van de Franse herpublicatie stond wel een naam genoteerd: die van Jean-Paul Marat.

Jean-Paul Marat was in 1774 nog een beginnend wetenschapper en politieke denker. *The Chains of Slavery* was zijn eerste politieke werk.² Na zijn elfjarige periode in Groot-Brittannië (1765-1776) zou Marat uitgroeien tot één van de invloedrijkste en radicaalste journalisten van de Franse revolutie.³ Met zijn radicale publicaties in zijn krant *Ami du Peuple* werd hij populair onder de *sans-culottes* van de Parijse Commune. Marat was gedurende de revolutie voorstander van een tweede revolutie, die de adellijke en gematigde elementen in het land het zwijgen op moest leggen. Verder kwam hij op voor de barre economische situatie van vele Parijzenaren en zwenelde hij hun angsten aan met adellijke complottheorieën.⁴ In september 1792 was zijn populariteit zover toegenomen dat hij een zetel wist te veroveren in de nieuwe Nationale Conventie. Zijn invloed over de Parijse bevolking was instrumenteel in de ondergang van de Girondijnen en de machtsovername van de *Montagnards* in 1792. Na de machtsovername verloor Marat echter aan politieke invloed en was hij in toenemende mate aan zijn bad gekluisterd vanwege een

¹ Rachel Hammersley, 'Jean-Paul Marat's *The Chains of Slavery* in Britain and France: 1774-1833', *The Historical Journal* 48 (2005) 3, 641-660, aldaar 655-656.

² Vanwege de internationale insteek van deze scriptie, zal er veel gebruik gemaakt worden van Engelse of Franses begrippen. Een cursief lettertype wordt gebruikt voor specifieke begrippen in het Engels en het Frans of voor boek- en pamflettitels. Uitspraken of citaten worden non-cursief tussen haakjes aangehaald.

³ Clifford D. Conner, *Jean Paul Marat: Tribune of the French Revolution* (London 2012), 12-13.

⁴ *Ibidem*, 46-48 en 62

huidziekte. Op 13 juli 1793 werd hij vermoord door een Girondijnse sympathisant Charlotte Corday.⁵

De meeste aandacht in de literatuur over Marat wordt gegeven aan de rol die hij speelde in de Franse revolutie. De ideeën die hem zo populair maakte, vinden echter niet alleen hun oorsprong in de Franse revolutie zelf. Zij zijn duidelijk te herleiden naar zijn eerste politieke werk en de Engelse politieke context waarin het werk geschreven werd. De invloed van deze Engelse context op *The Chains of Slavery* en op zijn werk gedurende de revolutie is het onderwerp van deze scriptie. Specifiek zal ik de vraag onderzoeken, hoe Marats werk *The Chains of Slavery* zich verhoudt tot de Britse politiek en Britse intellectuele stromingen gedurende zijn verblijf in het land, en hoe de denker de ideeën uit deze publicatie in de Franse revolutie gebruikte.

De invloed van Marats Engelse periode in zowel *The Chains of Slavery* als de doorwerkingen hiervan in zijn latere werk, staan in het historiografische debat ter discussie. Louis R. Gottschalk gaat er in zijn biografie (1967) vanuit dat *The Chains of Slavery* een voorbeeld van beginnend radicalisme is, dat zich later zou ontwikkelen in de Franse revolutie. Hij ziet in het werk van Marat geen hoogwaardige politieke denker terug en schenkt weinig aandacht aan de Engelse context waarin het gepubliceerd werd.⁶ De Amerikaanse wetenschapshistoricus Clifford D. Conner ontkracht het idee dat het werk slechts een minderwaardige radicale tekst was. Hij geeft in zijn recentere biografieën (1997 en 2005) aan dat hij *The Chains of Slavery* vooral als een voorbode ziet van de rol die Marat in de revolutie zou vervullen, namelijk die van een revolutionaire leider.⁷ Hoewel beide auteurs de Britse politieke context in de vorm van Wilkes aanhalen, beoordelen ze het werk vanuit de rol die Marat later zou spelen in de revolutie. Zij lopen hiermee vooruit op de feiten. Door de *The Chains of Slavery* te beoordelen aan Marats rol in de revolutie, vergeten ze het werk eerst volledig in zijn eigen context te plaatsen en voor zichzelf te laten spreken. De belangrijke overeenkomsten met de Engelse republikeinse traditie in *The Chains of Slavery* en de connectie die deze overeenkomsten hebben met Marats revolutionaire publicaties worden op deze manier grotendeels gemist.

⁵ Ibidem, 107, 130-140 en 142-143.

⁶ Gottschalk geeft zelfs aan in zijn biografie een hekel te hebben aan Marat. Louis R. Gottschalk, *Jean Paul Marat: A Study in Radicalism* (Chicago 1967), vi en 19-22.

⁷ Clifford D. Conner, *Jean Paul Marat: Scientist and Revolutionary* (Atlantic Highlands NJ 1997), 21-25. Conner, *Jean-Paul Marat: Tribune*, 13-16.

Een andere reden waarom de biografen Britse invloeden op Marat niet uitgebreid benoemen, heeft te maken met het idee dat voornamelijk Franse intellectuelen de revolutie beïnvloed hebben. Zo schenkt de historicus Keith Baker in een artikel over de invloed van republikeinse ideeën in de revolutie alleen maar aandacht aan Franse denkers.⁸ Buitenlandse invloeden op de revolutie blijven ook in algemenere geschiedenissen van de Franse revolutie grotendeels buiten beeld.⁹

De Engelse historicus Rachel Hammersley ziet af van beide zienswijzen. Zij licht de bron in een artikel over *The Chains of Slavery* toe, door deze te beoordelen aan de tijd en plaats waarin Marat schreef, namelijk vanuit een Britse context en intellectuele traditie. Verder beschrijft ze hoe de bron van een internationale invloed getuigt in de Franse revolutie.¹⁰ Hoewel ik de insteek van Hammersley overneem en dankbaar van haar artikel gebruik maak, is deze niet perfect. Hammersley toont niet de directe invloed van een aantal specifieke Engelse denkers aan in Marats werk en beschrijft slechts in enkele regels de belangrijkste thematische connectie van Marat met de Engelse republikeinen. De internationale invloed op Marats publicaties in de revolutie blijft bij Hammersley beperkt tot de Franse herpublicatie van het Britse werk en Marats publicaties van 1789. Ik zal deze leemtes in haar argumentatie aanvullen met mijn eigen bronnenonderzoek.

In mijn eerste hoofdstuk zal ik toelichten hoe Marats *The Chains of Slavery* zich probeerde aan te sluiten bij de Britse politieke actualiteit rondom John Wilkes. Vervolgens zal ik in mijn tweede hoofdstuk de Britse context van de bron verbreden door *The Chains of Slavery* direct in verband te brengen met de ideeën en het woordgebruik van de Engelse republikeinen, genaamd de *Commonwealthmen*. In mijn derde hoofdstuk zal ik deze ideeën en de terminologie van de bron vergelijken met een plakkaatreeks van Marat gepubliceerd tijdens de revolutie over de Nancy-

⁸ Keith Michael Baker, 'Transformations of Classical Republicanism in Eighteenth-Century France', *The Journal of Modern History* 73 (2001) 1, 32-53.

⁹ Sylvia Neely haalt in haar handboek over de Franse revolutie voornamelijk Franse denkers aan, hoewel zij wel de rol van John Locke en van de Amerikaanse revolutie benoemt. Sylvia Neely, *A Concise History of the French Revolution* (Lanham 2015) 17 en 41. In zijn artikel over de rol van ideologie in sociale revoluties, noemt historicus William Sewall de botsing van de intellectuele traditie van de Franse verlichting met de ideologie van het *Ancien Regime* als oorzaak van de revolutie, zonder internationale invloeden hierin te bespreken. Hoewel Sewall hier vooral doelt op de oorzaak van de revolutie, getuigt dit voorbeeld toch van het beeld dat 'Franse ideeën' de doorslag gaven in de revolutie. William H. Sewall, 'Ideologies and Social Revolutions: Reflections on the French Case', *The Journal of Modern History* 57 (1985) 1, 57-85, aldaar 65.

¹⁰ Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*'.

affaire (een soldatenopstand in 1790 die hardhandig werd neergeslagen). De plakkaten hebben namelijk een opvallende thematische overeenkomst met *The Chains of Slavery*.¹¹ Ook de herpublicatie van *The Chains of Slavery* komt aan bod.¹² Hoewel taal voor mij een barrière is geweest tijdens het analyseren van de Franse bronnen, is de analyse van het bronmateriaal uiteindelijk goed verlopen.¹³ Uiteindelijk zal in de conclusie blijken dat Marat geïnspireerd raakte in zijn Engelse periode door Wilkes en de Commonwealthmen en dat door het gebruik van zijn eerste politieke werk in de revolutie Engelse ideeën hun weg gevonden hebben naar één van de radicaalste denkers van de revolutie.¹⁴

¹¹ Naast de thematische overeenkomsten zijn de plakkaten uitgekozen, omdat ze geschreven zijn voor Marats lidmaatschap van de Nationale Conventie. In die periode spreekt Marat zich in zijn publicaties minder algemeen uit over politieke theorieën, maar legt hij zich in grotere mate toe op het bestrijden van de Girondijnen. Het publicatiemoment van 1790 maakt een vergelijking met het theoretische werk *The Chains of Slavery* daarom gangbaarder.

¹² Jean-Paul Marat, *Les Chaînes de l'Esclavage (1793) - The Chains of Slavery (1774)*, eds. Charlotte Goëtz en Jacques De Cock (Brussel 1995). Jean-Paul Marat, 'On nous endort, prenons-y garde', 'C'est un beau rêve, gare au réveil', 'L'Affreux Réveil' (augustus 1790), in: Charles Vellay ed., *Les Pamphlets de Jean-Paul Marat* (Parijs 1911).

¹³ Voor het bronnenonderzoek is taal een barrière geweest. Ik ben het Frans helaas niet genoeg meester om zonder hulp het Franse bronmateriaal, namelijk de Franse uitgave van *The Chains of Slavery* en de plakkatenreeks omtrent het Nancy-incident, volledig zelf te interpreteren. Desondanks heb ik met behulp van vrienden die het Frans wel meester zijn, met gebruik van mijn basiskennis van de Franse taal en met naar het Engels vertaalde fragmenten in de literatuur een zo volledig mogelijk beeld gevormd van de Franse bronnen van mijn onderzoek. Ik heb naar mijn idee ruim voldoende informatie aan dit bronnenonderzoek over gehouden om de voorgestelde vergelijking te maken.

¹⁴ Hoewel het reeds conform de regels van het annotatiesysteem van De Buck is, voeg ik voor de duidelijkheid toe dat 'ibidem' alleen verwijst naar de laatste bronverwijzing van de vorige voetnoot (dus niet naar de eerste verwijzing of de gehele voetnoot).

I - De politieke context van *The Chains of Slavery*

In 1765 vertrok Jean-Paul Marat op 22-jarige leeftijd vanuit Frankrijk naar Engeland. In Frankrijk had de jonge Marat zich verdiept in verschillende wetenschappelijke velden, waaronder medicijnen, natuurkunde en politieke filosofie. Deze brede wetenschappelijke ontwikkeling hoopte Marat naar eigen zeggen voort te zetten door naar Engeland te emigreren.¹⁵ Gedurende zijn elfjarige periode in het land verdiepte Marat zich in eerste instantie in beperkte mate in politiek. Hij opende zijn eigen dokterspraktijk in Londen en publiceerde meerdere werken van geneeskundige en filosofische aard.¹⁶ Tegen het einde van zijn periode in Engeland voelde Marat zich echter steeds meer getrokken richting de politieke actualiteit. Ter aangelegenheid van de parlementsverkiezingen van 1774 schreef de beginnende wetenschapper een advies aan de Britse kiezers in de vorm van zijn eerste politieke werk, getiteld *The Chains of Slavery*. In dit hoofdstuk wordt de algemene strekking van dit werk naar voren gebracht, waarna duidelijk wordt hoe Marat het werk gebruikte om zich te mengen in de Britse politiek.¹⁷

The Chains of Slavery

In het begin van 1774 begon Marat voorbereidingen te treffen voor de publicatie van *The Chains of Slavery*. Hij gaf zelf later aan dat hij het werk al geschreven had voordat hij naar Engeland kwam. Ter gelegenheid van de parlementsverkiezingen van 1774 leek het hem goed het te publiceren. Binnen vijf maanden maakte hij verschillende aanpassingen aan het werk om het publiceerbaar te maken in Engeland. Zo zocht hij naar voorbeelden uit de Engelse geschiedenis en liet hij alle 259-pagina's vertalen naar het Engels.¹⁸ Het werk verscheen uiteindelijk anoniem in mei 1774.¹⁹ Het kreeg de volgende titel, die de intentie van de auteur meteen blootlegt:

¹⁵ Conner, *Jean Paul Marat: Scientist and Revolutionary*, 18-21.

¹⁶ Ibidem, 19. De ideeën binnen deze vroege filosofische werken en de invloed die ze hadden op *The Chains of Slavery* worden uitgebreid behandeld in hoofdstuk 2.

¹⁷ De republikeinse achtergrond van deze politieke context wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

¹⁸ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4167-4176. Conner, *Jean-Paul Marat: Scientist and Revolutionary*, 22-23.

¹⁹ Ibidem, 22.

*'The Chains of Slavery, A work wherein the Clandestine and Villainous Attempts of Princes to Ruin Liberty are pointed out, and the Dreadful Scenes of Despotism Disclosed, to which is prefixed, An Address to the Electors of Great Britain, in order to draw their Timely Attention to the Choice of Proper Representatives in the Next Parliament.'*²⁰

Zoals benoemd in de titel probeert Marat met dit werk de pogingen van koningen (in het werk aangeduid als 'Prinsen') bloot te leggen waarmee zij de rechten van 'het volk' wegnemen en inruilen voor hun eigen belangen. Volgens Marat is dit geen snel proces, maar een langdurige stille strijd waarin de bevolking langzaam maar zeker wordt overtuigd, verleid en uiteindelijk wordt gedwongen door de Prins om hun rechten op te geven. Dit gebeurt in eerste instantie zonder geweld.²¹ Een Prins werpt zich, nadat hij aan de macht is gekomen, op als 'the father of his people'.²² Hij trekt onopvallend macht naar zich toe door groot publiek amusement op te voeren en door commercie te stimuleren. De Prins wordt rijker terwijl grote gedeeltes van de bevolking armer worden.²³ Uiteindelijk vallen de burgers als het ware in slaap en trekt de Prins steeds meer bewindslieden en het parlementsleden naar zich toe.²⁴ Wanneer 'het volk' wakker wordt kan het in opstand komen, maar deze opstanden zijn zelden succesvol omdat ze al snel hun eenheid verliezen, onder andere door het handelen van de Prins. Ook de kritische pers wordt door hem al snel de mond gesnoerd.²⁵ De bevolking verliest zo snel de paar kansen die het krijgt om tirannie af te wenden. Alleen door het volledig benutten van één van die kansen, kan despotisme en de daarop volgende slavernij worden afgeremd.²⁶

Marat zag de aankomende verkiezingen als één van die kansen. Het voorwoord van het werk (twaalf pagina's), getiteld *An Address to the Electors of Great-Britain*, moet gezien worden als een korte en duidelijke oproep tot actie voordat het theoretische en algemenere werk gelezen wordt. In zijn oproep wijst Marat de Britten op het kiezen van kandidaten die de rechten van het volk

²⁰ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4166.

²¹ *Ibidem*, 4226.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, 4226, 4236, 4252 en 4266

²⁴ *Ibidem*, 4462.

²⁵ *Ibidem*, 4354 en 4398.

²⁶ *Ibidem*, 4376.

beschermen en niet die van de despoot. Hij schrijft: 'To you is left a power to secure the liberty of the people, or enslave the nation.'²⁷ *The Chains of Slavery* wordt zo een schets van gebeurtenissen die plaats zullen vinden als het volk daadwerkelijk de verkeerde vertegenwoordigers kiest.²⁸

'Wilkes and Liberty'

Marats keuze om zijn eerste politieke werk een aantal maanden voor de parlementsverkiezingen van 1774 te publiceren was weloverwogen. Hij sloot zich hiermee niet alleen aan bij de verkiezingen, maar ook bij een politieke crisis. Het Engelse parlement was namelijk al dertien jaar verzeild geraakt in een reeks conflicten met de controversiële Whig-politicus John Wilkes.

Het conflict begon toen Wilkes zich in 1763 in zijn krant (*North Briton*) sterk uitsprak tegen het nieuwe Engelse parlement. Wilkes bracht in dat jaar een artikel naar buiten, waarin hij een toespraak van de koning voor vrede in de Zevenjarige-oorlog bekritiseerde, een politiek splijtzwam tussen de Tories en Whigs op dat moment.²⁹ Wilkes werd door middel van een algemeen arrestatiebevel (*general arrest warrant*) samen met de uitgevers van het pamflet opgepakt en vastgezet in de *Tower of London*. In zijn proces bekritiseerde Wilkes de koning en de regering voor het gebruik van een algemeen arrestatiebevel die aanhouding van verschillende personen zonder specifieke aanklacht mogelijk maakte. Ook het overhoophalen van zijn huis en de beperking van de persvrijheid van parlementsleden bekritiseerde Wilkes. Zijn pleidooi was geliefd bij de armste burgers van Londen. Onder hun luide kreten van 'Wilkes forever' en 'Wilkes and Liberty' werd Wilkes uiteindelijk vrijgesproken.³⁰ Vanwege een ander controversieel pamflet werd hij in 1764 alsnog door de overige parlementsleden uit de *Commons* gezet.³¹ Wilkes behield echter de steun van de armste groep uit de Engelse samenleving.³²

Wilkes zou tot 1774 nog twee maal in de problemen komen met het parlement; eerst in 1768 na zijn terugkeer in Engeland. In de verkiezingen van maart 1768 werd hij verkozen tot parlements lid voor de Londense wijk Middlesex.

²⁷ Ibidem, 4182.

²⁸ Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 644.

²⁹ George Rudé, *Wilkes and Liberty : A Social Study of 1763 to 1774* (Oxford 1962), 20.

³⁰ Ibidem, 21-22

³¹ Ibidem, 35.

³² Ibidem, 14.

Het parlement zette hem hierop wederom uit zijn functie, dit maal vanwege een artikel waarin Wilkes beweerde dat de regering troepen had opgedragen op een menigte te schieten die hem kwam ondersteunen terwijl hij gevangen zat (bekend als St. George's Massacre).³³ In de herverkiezingen won Wilkes drie maal, maar bij elke verkiezing werd een andere winnaar uitgeroepen door het parlement. Een landelijke petitiecampagne werd opgezet door Wilkes' kiezers, die genegeerd werd door het parlement.³⁴ In zijn laatste openlijke conflict met de regering verdedigde Wilkes wederom persvrijheid en een beperking van algemene arrestatiebevelen. Hij weigerde in 1771 als raadslid van de City of London kritische uitgevers en boekverkopers te vervolgen die openlijk samenvattingen van debatten in de *Commons* publiceerden.³⁵ In de verkiezingen van 1774 kreeg Wilkes opnieuw een kans verkozen te worden tot parlementslid voor Middlesex. Hij werd uiteindelijk aangewezen als *Lord Mayor* van de City of London.

In zijn conflicten steunde Wilkes keer op keer op zijn populariteit onder de Londense bevolking. Marat verbleef gedurende twee van de Wilkescrises (vanaf 1765) in Wilkes' Londen. De populariteit van Wilkes onder de Londenaren en de nadruk die hij legde op juiste vertegenwoordiging en persvrijheid zijn dan ook terug te vinden in *The Chains of Slavery*. Hoewel Marat zijn bewijzen voornamelijk uit het verleden haalt, geeft de schrijver aan dat hij toch het liefst zou schrijven over 'moderne' ontwikkelingen.³⁶

Dat Marat op een aantal plaatsen verwijst naar 'moderne' gebeurtenissen omtrent Wilkes wordt al snel duidelijk. Marat veroordeeld in zijn werk meerdere malen de beperkingen van de persvrijheid. Alleen met kennis van hun onderdrukking door de Prins kan het volk proberen zijn rechten te verdedigen, iets wat de Prins niet wil. Marat refereert in het onderstaande citaat indirect aan het eerste conflict van Wilkes met het parlement:

³³ Ibidem, 49-51.

³⁴ Ibidem, 101-105.

³⁵ Rachel Hammersley, *The English Republican Tradition and Eighteenth-Century France: Between the Ancients and the Moderns* (Manchester 2010) 101-102.

³⁶ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4464. Mogelijk deed Marat dit om het werk een hoger wetenschappelijk gehalte te geven. Ook wegens vervolging werd het aanhalen van de actualiteit lastig.

‘Princes accordingly labour to restrain the liberty of the press. (...) They rise up against writings calculated to keep the spirit of liberty and denominate [as] libels all performances wherein is attempted to disclose the mysteries of the administration and (...) prosecute authors of spirit.’³⁷

Andere indirecte verwijzingen naar Wilkes zelf komen vooral voor in het langste hoofdstuk van het werk. Hier schrijft Marat over de imperfecties van de Engelse grondwet. Algemene strafverordeningen tegen parlementsleden, uitgevers en schrijvers worden in deze context veroordeeld. ‘A minister can, when he pleases, have persons arbitrarily seized together with their papers and books’, schrijft Marat.³⁸ Wanneer een parlements lid vrij wil spreken in de *Commons*, wordt hij volgens Marat al vlug naar ‘*The Tower*’ gestuurd.³⁹ Beide statements verwijzen indirect naar het eerste conflict van Wilkes met het parlement. Marat geeft in hetzelfde hoofdstuk aan dat volksvertegenwoordigers hun plicht jegens hun kiezers vergeten. Hij schrijft:

‘As the people alone have a right to select their representatives, they alone have a right to declare their choice, and to maintain it: but our deputies have arrogated to *themselves* the essential privilege of judging of returns, nay, of excluding such members as they object to, in spite of their constituents.’⁴⁰

In 1774 zou deze regel voor menig Engelsman direct refereren aan de verschillende parlementaire uitsluiting van Wilkes. Zonder zijn naam direct te noemen bekritiseert Marat zo keer op keer de houding van het parlement in de conflicten met Wilkes en spreekt hij indirect bewondering uit voor zijn beweging.

Publicatie en verspreiding.

De connectie met Wilkes en de Britse politiek wordt verder duidelijk wanneer naar Marats contacten met de Wilkite-beweging en de verspreiding van zijn werk wordt gekeken. Een belangrijke connectie met Wilkes is één van de vijf uitgevers van *The*

³⁷ Ibidem, 4398 en 4400.

³⁸ Ibidem, 4654.

³⁹ Ibidem, 4646.

⁴⁰ Ibidem, 4632.

Chains of Slavery: John Almon.⁴¹ Almon was een bekende aanhanger en vriend van Wilkes. De uitgever had meerdere werken van Wilkes gepubliceerd, was hiervoor aangeklaagd en was één van de uitgevers van parlementaire samenvattingen die Wilkes verdedigde in zijn derde conflict met het parlement.⁴² Hoewel het niet zeker is of Marat en Wilkes elkaar ooit ontmoet hebben, is aannemelijk dat Marat via Almon in briefcontact is gekomen met Wilkes.

Ook middels de verspreiding van Marats werk wordt zijn poging zich te mengen in de Britse politiek duidelijk. Zoals genoemd in de inleiding schreef Marat een brief aan Wilkes in mei 1774 met een kopie van *The Chains of Slavery*. Hij sprak zijn bewondering uit voor Wilkes' conflicten en bood zijn hulp aan bij de politicus.⁴³ Hoewel niet met zekerheid te zeggen valt of Marat ook een reactie ontving op zijn brief, bestaat de mogelijkheid dat Wilkes Marat opdroeg het werk te versturen naar verschillende *societies* in Newcastle (erfgenamen van de oude gilden).⁴⁴ Een conflict tussen twee groepen parlamentsleden daar was uitgelopen op een politieke crisis. Twee zittende parlamentsleden weigerden hun zetels op te geven voor nieuwe kandidaten. Wilkes had kennis van deze crisis en steunde de pogingen van de nieuwe kandidaten om zich verkiesbaar te stellen in de aankomende verkiezingen.⁴⁵ In deze context stuurde Marat zijn werk met bijgevoegde brieven op naar aantal *societies* in Newcastle, waarvan vier het werk nog steeds in het archief hebben liggen.⁴⁶ Het werk werd daarnaast geadverteerd in een lokale krant.⁴⁷

In *The Chains of Slavery* probeert Marat zich dus duidelijk aan te sluiten bij de Wilkite-beweging, door zowel persvrijheid, algemene arrestatiebevelen als de

⁴¹ Jean-Paul Marat, *The Chains of Slavery, A work wherein the Clandestine and Villainous Attempts of Princes to Ruin Liberty are pointed out, and the Dreadful Scenes of Despotism Disclosed, to which is prefixed, An Address to the Electors of Great Britain, in order to draw their Timely Attention to the Choice of Proper Representatives in the Next Parliament* (Londen 1774), Gale Eighteenth Century Collections Online (ECCO) Print Editions (Milton Keynes 2010). Evenals, Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 655. Op de ingescande titelpagina van het werk is de naam van John Almon duidelijk zichtbaar. Voor een scan van de originele publicatie is bovenstaande bronpublicatie gebruikt. Voorafgaande en hierop volgende voetnoten over *The Chains of Slavery* gaan uit van de versie van Goëtz en De Cock, behalve wanneer het anders aangegeven is.

⁴² Deborah D. Rogers, 'John Almon', in: James K. Bracken en Joel Silver eds., *The British Literary Book Trade, 1700-1820*. Dictionary of Literary Biography 154 (Detroit 1995) 3-8.

⁴³ Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 655.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem. Rudé, *Wilkes and Liberty*, 173.

⁴⁶ Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 651.

⁴⁷ Ibidem.

verschillende Wilkes-crisis (indirect) aan te halen. Marats bewondering voor Wilkes blijkt ook uit zijn brief aan de politicus. In deze bewondering en in de verspreiding van zijn werk zien we een poging van Marat om zich te mengen in de Britse politieke actualiteit. Niet alleen de Britse politiek was echter een inspiratiebron voor *The Chains of Slavery*. De connectie met de *Commonwealthmen* over de rechten en plichten van burgers volgt in het volgende hoofdstuk.

II – Marat en de *Commonwealthmen*

In zijn poging om zich te mengen in de Engelse politiek maakte Marat gebruik van een oude Engelse republikeinse traditie, die van de *Commonwealthmen*. Deze groep van politici en denkers vond zijn oorsprong in de Engelse burgeroorlog, het Interregnum (de periode zonder koning), het Protectoraat onder Cromwell en de restauratie van de macht van Karel II. In deze context ontwikkelde de groep kritische ideeën over de Engelse grondwet en de macht van de koning.⁴⁸ Drie generaties volgden in de voetsporen van de originele denkers en noemden zichzelf *Commonwealthmen* naar de Britse ‘Commonwealth’, de republikeinse staatsvorm zonder koning na de executie van Karel I van 1649 tot 1653.⁴⁹ De eerste generatie ontwikkelde zich ten tijden van de machtsovername van Willem (de *Glorious Revolution van 1688*), de tweede in het midden van de zeventiende eeuw en de derde radicalere generatie ten tijden van de Amerikaanse revolutie.⁵⁰ Hoewel de *Commonwealthmen* nooit een georganiseerde partij waren, waren zij verenigd in hun gedachtegoed. De drie nieuwe generaties intellectuelen gebruikten de ideeën van de originele denkers door ze opnieuw te publiceren en ze aan te passen aan hun eigen omstandigheden voor eigen publicaties.⁵¹

De traditie was nog steeds relevant toen Marat zich in Londen bevond. John Wilkes stond bijvoorbeeld in contact met een kleine Commonwealth-groep.⁵² Wilkes en de groep wisselden cadeaus uit, aten samen en inspireerden elkaar met ideeën van de originele generatie *Commonwealthmen* en de republikeinse geschiedenis van Engeland.⁵³ Hoewel Wilkes zich vooral toelegde op de politieke praktijk (in tegenstelling tot de *Commonwealthmen*) en in grotere mate open stond voor de

⁴⁸ Caroline Robbins, *The Eighteenth-Century Commonwealthman: Studies in the Transmission, Development and Circumstance of English Liberal Thoughts from the Restoration of Charles II until the War with the Thirteen Colonies* (Cambridge, Massachusetts 1961) 5 en 22. Voor het gemak worden de originele denkers waarop de achttiende-eeuwse *Commonwealthmen* zich baseerden ook aangeduid als *Commonwealthmen*. Robbins doet dit in de bovenstaande verwijzing in haar inleiding niet, maar doet dit wel in haar eerste hoofdstuk door de eerste generatie te bestempelen als ‘Some Seventeenth-Century Commonwealthmen’.

⁴⁹ Thomas F. X. Noble (e.a.), *Western Civilization Beyond Boundaries Seventh Edition: Volume II: Since 1560* (Boston 2018), 464.

⁵⁰ Robbins, *Eighteenth-Century Commonwealthman*, 5.

⁵¹ *Ibidem* en 378-383.

⁵² *Ibidem*, 336 en 358-359.

⁵³ Eén lid van de groep (Catherine Macaulay) woonde zelfs een aantal jaar naast Wilkes. Hammersley, *English Republican Tradition*, 105.

directe politieke rol van 'het volk', stond hij open voor de ideeën van de traditie (en vice versa).⁵⁴ Het is dan ook begrijpelijk dat Marat zich in *The Chains of Slavery* niet alleen bewust toont van Wilkes, maar zich ook laat inspireren door de Commonwealth-periode uit de Engelse geschiedenis en door de ideeën en woordkeuze van de *Commonwealthmen*.

Hoewel in dit hoofdstuk dankbaar gebruik wordt gemaakt van Hammersley's artikel over *The Chains of Slavery*, blijft zij naar de mening van deze auteur op een aantal punten te oppervlakkig over de specifieke connecties met de individuele *Commonwealthmen* en heeft zij bijzonder weinig aandacht voor het woordgebruik van Marat. Deze connecties komen hier wel aan bod. Eerst volgt een korte schets van de centrale concepten binnen de Commonwealth-traditie, waarna Marats toepassing hiervan in *The Chains of Slavery* voorbij komen.

De Commonwealth-traditie.

Het centrale concept binnen de republikeinse *Commonwealthmen* ideologie was vrijheid (*liberty*), zowel in politieke als religieuze zin.⁵⁵ Deze vrijheid, die tot uiting moest komen in onder andere persvrijheid, bezitsvrijheid en godsdienstvrijheid, bezit ieder mens volgens bijvoorbeeld *Commonwealthman* Marchamont Nedham (1620-1678): het was een natuurlijk recht dat niet zomaar afgenomen mocht worden.⁵⁶ De natuurlijke rechten van burgers werden echter maar al te vaak aangevallen door parlementsleden en de koning. Dit had volgens de *Commonwealthmen* alles te maken met de natuurlijke zelfingenomenheid van de mens. Het was vanuit eigenbelang dat de koning meer macht naar zich toetrok en zo een ondeugdelijk en niet-representatief bestuur vormde.⁵⁷ Dit resulteerde in tirannie en moest tegengegaan worden door een bepaalde hervorming van de Engelse grondwet.⁵⁸

⁵⁴ Ibidem, 103-106.

⁵⁵ Hammersley, *English Republican Tradition*, 16. Quentin Skinner, *Liberty before Liberalism* (Cambridge 2012), 10.

⁵⁶ Ibidem, 20-21.

⁵⁷ Hammersley, *English Republican Tradition*, 19.

⁵⁸ Ibidem, 20-21. De meeste leden van voornamelijk de tweede en derde generatie *Commonwealthmen* waren in de striktste definitie van het woord geen republikeinen. Robert Molesworth en Thomas Gordon zagen bijvoorbeeld een duidelijk rol weggelegd voor de koning binnen de Engelse grondwet. De constitutionalisten van de tweede en derde generatie noemden zichzelf echter wel *Commonwealthmen*, onderstreepten alle andere onderliggende idealen van de eerste generatie en waren er (over het

In zijn bekendste publicatie *The Commonwealth of Oceana* probeerde Commonwealthman van de eerste generatie James Harrington (1611-1677) een ideaal alternatief voor de Engelse grondwet uiteen te zetten die de zelfingenomenheid van de mens niet zag als een zwakte, maar als een middel om een deugdelijk bestuur te vormen. Iedere machtsgroep in het koninkrijk moest een beperkte functie krijgen in het bestuur: het volk (vertegenwoordigd de *Commons*) met beslissingsrecht, de aristocratie in *the House of Lords* met voorstelrecht en een beperkte uitvoerende macht met de plicht te regeren in samenspraak met de *Commons*. Omdat iedere groep vanuit zijn eigenbelang besluiten zou maken, zouden de verschillende takken van dit *mixed-government* elkaar in evenwicht houden.⁵⁹

Volgens de *Commonwealthmen* was een grondige grondwetswijziging echter niet voldoende. Er waren extra stappen nodig waarmee de burgers juiste vertegenwoordiging en vervulling van natuurlijke rechten konden forceren. Regelmatige verkiezingen waren allereerst belangrijk.⁶⁰ Harrington gaf verder aan dat burgers moesten uitkijken dat het parlement niet afdwaalde van zijn vertegenwoordigende taken. De burgers moesten zich een 'spirit of vigilance' aanwennen om de invloed van de uitvoerende macht over de volksvertegenwoordiging te beperken.⁶¹ Algernon Sidney (1623-1683) vulde Harrington aan. Hij schreef dat de bevolking het recht en de plicht had in opstand te komen wanneer hun rechten werden beperkt.⁶² De historica Caroline Robbins parafraseert Sidney dan ook als volgt: 'Every man might kill a tyrant; [...]. Swords were given to men that none might be slaves'.⁶³

Gedurende de achttiende eeuw werden de werken van deze *Commonwealthmen* meerdere malen opnieuw gepubliceerd, waardoor de traditie in de achttiende eeuw nog duidelijk aanwezig was als ideologie en taal van oppositie.⁶⁴

algemeen) wel van overtuigd dat de macht van de koning beperkt moest worden en dat de koning zich moest gedragen naar de wil van de burgers. Zij worden dan ook zowel door Robbins als Hammersley tot de *Commonwealth*-traditie gerekend. Ibidem, 15-16. Robbins, *Eighteenth-Century Commonwealthman*, 88.

⁵⁹ Ibidem, 34-35. Hammersley, *English Republican Tradition*, 23-24.

⁶⁰ Robbins, *Eighteenth-Century Commonwealthman*, 383.

⁶¹ Hammersley, *English Republican Tradition*, 25.

⁶² Robbins, *Eighteenth-Century Commonwealthman*, 41-46

⁶³ Ibidem, 44.

⁶⁴ Ibidem, 378-379.

Deze ideologie werd opgeroepen door Jean-Paul Marat in zijn eigen Engelse publicatie over de excessen van het koningschap.

Commonwealth-ideeën in The Chains of Slavery

Marat gebruikte allereerst de Britse republikeinse geschiedenis, die de *Commonwealthmen* zo dierbaar was, om zijn ideeën in *The Chains of Slavery* kracht bij te zetten. Dit begon in het *Address*, waar Marat meerdere malen direct verwees naar de burgeroorlog en het Interregnum. Hij schrijft: '(...) it is still in your power to revive that august assembly which, in the last century, humbled the pride of a tyrant and broke your fetters.'⁶⁵ In de slotwoorden van het *Address* probeerde Marat de republikeinse daden van het parlement ten tijden van de burgeroorlog te laten spreken aan de Engelse kiezers:

'How careful were your ancestors, (...) to transmit those rights as entire to their children. (...) What they did with labour, you may do with ease (...). Will the holy flame of liberty which burnt in their breasts never burn in yours?; Will you disgrace the names of your forefathers?'⁶⁶

Ook in de rest van de *The Chains of Slavery* haalt Marat in vrijwel ieder hoofdstuk het wangedrag van de verschillende Engelse koningen aan, met een duidelijke nadruk op Karel I, Karel II en James II.⁶⁷ Als bronmateriaal gebruikte hij onder andere *The History of England [...]* van Catherine Macaulay (1731-1791). Macaulay was een *Commonwealth*-historica aan de radicalere kant van de traditie: ze was een voorstander van algemeen mannenkiesrecht, een bekende van Wilkes en een lid van de eerdergenoemde kleine republikeinse groepering die regelmatig bijeenkwam om de werken over de 'Good old Cause' (de goede oude republikeinse zaak) te bespreken.⁶⁸ Marat verwijst meerdere malen naar haar boek en prijst

⁶⁵ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4178.

⁶⁶ *Ibidem*, 4184.

⁶⁷ *Ibidem*, 4308 en 4444. Zo haalt Marat het tegen elkaar uitspelen door Karel II van de Whigs en de Tories aan als één van de voornaamste redenen voor de Restoratie van koninklijke macht in 1653.

⁶⁸ Het is van belang te onderstrepen dat niet alle leden van de republikeinse traditie daadwerkelijk mannen waren zoals de naam doet voorkomen. Een aantal vrouwen, waaronder Catherine Macaulay, bekleedde een positie met aanzien binnen de traditie. Robbins, *Eighteenth-Century Commonwealthman*, 358-361. Hammersley, *English Republican Tradition*, 103-106.

Macaulay's werk in een voetnoot als één van de weinige geschiedenissen die de despotische trekken van het koningschap blootlegt.⁶⁹

Naast het gebruik van de *Commonwealth*-geschiedenis, gebruikt Marat meerdere *Commonwealth*-ideeën en -waarden, te beginnen bij eigenbelang en deugdelijkheid. In het vorige hoofdstuk is besproken dat Marat gedurende zijn tijd in Engeland twee wetenschappelijk-filosofische werken publiceerde. Dit waren *An essay on the human soul* en *A philosophical essay on man* (1772 en 1773). Hierin werkte Marat onder andere de drijfveer van de mensheid uit. Volgens hem was de enige drijfveer die mensen aanzette tot actie eigenbelang.⁷⁰ Deze stelling herhaalt Marat in *The Chains of Slavery*. Net als de *Commonwealthmen* zag Marat eigenbelang als de oorzaak van aanvallen op burgerlijke rechten. Volgens hem kon dit eigenbelang alleen door een grotere passie worden overstegen.⁷¹ Vaderlandsliefde was zo een passie, die mensen in liet zien dat het in hun eigen interesse lag om samen te werken. Marat was dan ook een grote voorstander van 'burgersoldaten', die in tegenstelling tot huurlingen vochten uit vaderlandsliefde.⁷² De prins werkt deze deugd tegen:

'Vigilance, (...), love of glory and one's patria, are the virtues by which people preserve their liberty: accordingly that they might enslave their subjects, Princes (...) have obliged them to renounce those virtues.'⁷³

De luxe die de Prins stimuleert zorgt voor het wegebben van vaderlandsliefde.⁷⁴ Het is dan ook niet vreemd dat Marat in zijn *Address* oproept tot deugdelijkheid en eer: '(...), let your own interests at least animate you', 'Are the alluring baits of corruption to triumph over your virtue?' en '(...), let honour raise its voice,(...)'.⁷⁵ Marat probeert aan de lezer over te dragen dat het stemmen voor juiste vertegenwoordiging een eervolle en patriotistische daad is waar de burger zelf beter

⁶⁹ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4352, 4388, 4404 en 4478. Evenals Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*' 645-646.

⁷⁰ Ibidem, 648. Conner, *Jean-Paul Marat: Scientist and Revolutionary*, 19-21.

⁷¹ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4240. Evenals Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 646 en 648.

⁷² Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock 4338 en 4340. Rachel Hammersley mist dit idee in haar analyse van Marats werk.

⁷³ Ibidem, 4240.

⁷⁴ Ibidem, 4226, 4252 en 4266.

⁷⁵ Ibidem, 4180 en 4182. Evenals Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 648 en 650.

van wordt. Hij komt hiermee dichtbij Harringtons geloof in het mobiliseren van het menselijke eigenbelang voor een deugdelijk bestuur.

Marat geloofde verder niet dat de ondeugdelijkheid van het bestuur ophield bij de koning. Deze was duidelijk te herleiden naar de Engelse grondwet, een idee dat hij wederom deelt met de *Commonwealthmen*. Hoewel Marat aangeeft dat hij de grondwet respecteert, was deze zeker niet perfect.⁷⁶ Continu opscheppen over de vrijheden die de grondwet geeft zorgt voor conformisme van corruptie.⁷⁷ Hoewel het niet expliciet blijkt uit dit werk dat Marat ervan overtuigd was dat de grondwet natuurlijke rechten moest beschermen, komt de auteur hier wel bij in de buurt. In het *Address* hamert Marat meerdere malen op het behouden van 'the most sacred rights' van 'a freeborn people'.⁷⁸ Later in het werk haalt hij de rechten van het volk opnieuw aan en noemt de Prins die probeert deze rechten af te nemen 'a tyrant who disgraced human nature'.⁷⁹

De oplossing voor de fouten in de grondwet werd ook geïnspireerd door de *Commonwealthmen*. Marat gaf burgers een duidelijke taak: 'The subjects, in order to maintain their liberty, ought to watch the motions of the ministry with a jealous eye'.⁸⁰ Er moeten volgens hem altijd een aantal mensen klaarstaan die de burgers waarschuwen wanneer hun vrijheden onder druk staan. Zodra de onderdrukking door de Prins van een individu aan het licht is gekomen, moeten burgers actie ondernemen.⁸¹ Geweld mag hierbij gebruikt worden als dat nodig wordt geacht. Niet de monarch, maar het volk (vertegenwoordigd in het parlement) is soeverein, geeft Marat dan ook later aan.⁸² Hij komt hiermee wederom dichtbij zowel Harringtons 'spirit of vigilance' als Sidney's legitieme revolutie, een persoonlijke connectie die Rachel Hammersley mist in haar artikel over dit onderwerp.

⁷⁶ Ibidem, 4620. Evenals Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 646.

⁷⁷ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4620, 4624 en 4656.

⁷⁸ Ibidem, 4176 en 4178.

⁷⁹ Ibidem, 4406. De connectie op basis van natuurlijke rechten is overigens iets waar Rachel Hammersley aan voorbij gaat in haar artikel.

⁸⁰ Ibidem, 4354.

⁸¹ Ibidem, 4354 en 4362. Evenals Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 650.

⁸² Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4362 en 4462. Gottschalk, *Jean Paul Marat*, 21.

Vrijheid en slavernij

Marat deelde niet alleen een aantal ideeën en onderliggende waarden met de *Commonwealthmen* in *The Chains of Slavery*, zoals Hammersley in haar artikel over het werk hoofdzakelijk beweert. Zij beschrijft slechts in een aantal zinnen de meest fundamentele overeenkomst tussen Marat en de *Commonwealthmen*, namelijk het terminologisch en thematisch gebruik van de slavernij-vrijheid tegenstelling.⁸³

Zoals hierboven vermeld was het belangrijkste goed van de *Commonwealthmen* vrijheid. Vrijheid om deel te nemen aan het wetgevingsproces hoorde hier ook bij, zodat de burgers uiting konden geven aan hun politieke wil.⁸⁴ De denkers beschreven dit proces vaak in termen van een mens dat met vrije wil beslissingen moet kunnen nemen.⁸⁵ Net zoals een menselijk lichaam echter deze vrije wil door iemands toedoen kan verliezen, kan een politiek lichaam dit ook. Als een koning zich bijvoorbeeld mengt in parlamentsbesluiten, wordt de wil van het politiek lichaam verhinderd. Dit verhinderen wordt aangeduid als het tegenovergestelde van vrijheid: slavernij.⁸⁶ De tegenstelling tussen vrijheid en slavernij lag in het hart van de traditie en werd gebruikt door vrijwel alle *Commonwealthmen*, waaronder Sidney, Harrington en de tijdsgenoot van Marat Richard Price (1723-1791).⁸⁷ Price verdedigde de natuurlijke rechten van de Amerikaanse bevolking in 1776, in de context van de oorlog met de Amerikaanse kolonies, door beperkingen van zelfbestuur consequent als slavernij te bestempelen.⁸⁸ Aan het einde van de achttiende eeuw was de tegenstelling dus nog zeker in gebruik onder de *Commonwealthmen*.

Marat gebruikt de vrijheid-slavernij tegenstelling vrijwel op iedere pagina van *The Chains of Slavery*. Het woord slavernij staat niet voor niets in de titel. In de eerste zin van het werk haalt Marat de tegenstelling al duidelijk aan:

⁸³ Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 646.

⁸⁴ Skinner, *Liberty before Liberalism*, 27-29.

⁸⁵ *Ibidem*, 25-26.

⁸⁶ *Ibidem*, 36.

⁸⁷ *Ibidem*, 49-50.

⁸⁸ Robbins, *Eighteenth Century Commonwealthman*, 336-337.

‘It appears the common lot of mankind not to be allowed the enjoyment of *liberty*: Princes every where are aspiring to despotism, and the people sinking to *servitude*’.⁸⁹

Het woord ‘slave’ of ‘slavery’ (zoals ook blijkt uit eerdere citaten) komt maar liefst vijftig maal voor in het werk. ‘Servitude’ komt achttien maal voor, ‘liberty’ 142 maal.⁹⁰ *The Chains of Slavery* zelf is in feite een beschrijving van het proces waarin vrijheid afneemt en de Prins slavernij tot stand wil brengen.⁹¹ Wanneer de Prins zich mengt in de volksvertegenwoordiging, beschrijft Marat dit als het invoeren van de wil van de Prins. Parlementsleden omkopen noemt hij ‘het volk tot slaaf maken’.⁹² Deze thematische en terminologische gelijkenis is dan ook de meest fundamentele overeenkomst tussen Marat en de *Commonwealthmen*.

In zijn oplossing voor het probleem van menselijke eigenbelang, zien we dat Marat niet per se kiest voor een uitgebreide grondwettelijke hervorming zoals Harrington, maar kiest voor een radicalere oplossing: een die beter past bij de radicalere kant van de *Commonwealthmen*. De theorieën van Sidney, Price en Macaulay waren er, net als de tactieken van de Wilkite-beweging op gericht vrijheden te bewaren door het actief optreden van intellectuelen en burgers. Door gebruik te maken van de Engelse republikeinse geschiedenis en de verschillende ideeën van de *Commonwealthmen* komt Marat dichterbij de traditie dan Hammersley in haar artikel betoogd. In het volgende hoofdstuk wordt duidelijk hoe Marat zijn Britse werk in de Franse revolutie bleef inzetten.

⁸⁹ Marat, *Chaînes de l’Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock,, 4186.

⁹⁰ Voor het verkrijgen van deze cijfers is de zoekfunctie gebruikt in een ebook-versie van het werk. Jean-Paul Marat, *The Chains of Slavery* (Strelbytskyy Multimedia Publishing 2020), Kobo e-book uitgave.

⁹¹ Marat, *Chaînes de l’Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4188

⁹² Ibidem, 4186 en 4462.

III – Franse plakkaten en Engelse *Liberty*

Toen Marat in 1776 terug verhuisde naar Frankrijk, nam hij zijn Britse ideeën met zich mee. Voorafgaand aan de revolutie ontwikkelde Marat zich tot aan 1783 tot een hoog-aangeschreven arts binnen het huishouden van de Comte d'Artois (een broer van Lodewijk XVI) en schreef hij meerdere natuurkundige werken.⁹³ De wetenschapper kwam echter meerdere malen in conflict met de wetenschappelijke elite van de *Academie des Sciences*, waarmee zijn wetenschappelijke carrière ten einde kwam.⁹⁴ Toen in 1789 de Staten-Generaal bijeen geroepen werd, begon Marat weer te publiceren over de politiek.⁹⁵ Na 14 juli was hij ervan overtuigd dat de tijd rijp was voor een verandering van de Franse staat en legde hij zich toe op de politieke journalistiek met zijn krant *Ami du Peuple*.⁹⁶ De denker begon de revolutie als een beperkte hervormingsgezinde, maar kwam in contact met het radicale Cordeliersdistrict en (later) met de Jakobijnen.⁹⁷ Marat radicaliseerde en raakte ervan overtuigd dat een tweede revolutie noodzakelijk was om vrijheid voor de Fransen te blijven garanderen. Hij hoopte de Parijzenaren vanaf juli 1790 tot actie aan te zetten met shocktactieken: het ventileren van adellijke complottheorieën en het gebruik van radicale retorische aanvallen op de machthebbers, die menig radicale schrijver ver vonden gaan.⁹⁸ Marats bekende uitspraak dat 'vijf- tot zesduizend hoofden afhakken' de revolutie zou redden, is vaak gebruikt als voorbeeld van zijn radicalisme en waanzin door onder andere biograaf Louis R. Gottschalk.⁹⁹

Marats radicalisme is echter geen voorbeeld van waanzinnigheid, maar juist een voorbeeld voor de manier waarop republikeinse theorieën in de revolutie

⁹³ Gottschalk, *Jean-Paul Marat*, 1 en 10. Conner, *Jean-Paul Marat: Scientist and Revolutionary*, 34-35 en 42-61.

⁹⁴ *Ibidem*, 51-52

⁹⁵ Conner, *Jean-Paul Marat: Tribune*, 32.

⁹⁶ *Ibidem*, 46-47.

⁹⁷ In 1790 sloot Marat zich aan bij de *Cordeliers Club*. Hammersley beschrijft in het werk hieronder genoemd de Club als één van de groeperingen uit de Franse revolutie die consequent gebruik maakt van de *Commonwealth*-traditie. Rachel Hammersley, *French Revolutionaries and English Republicans: The Cordeliers Club, 1790-1794*, 14, 16-18. Marats connecties met de Club zijn terug te vinden in de biografie van Conner. Conner, *Jean-Paul Marat: Tribune*, 36-37, 55, 59-60, 62-63 en 83.

⁹⁸ *Ibidem*, 70.

⁹⁹ *Ibidem*, 62 en 71. Gottschalk, *Jean-Paul Marat*, 195. Louis R. Gottschalk, 'The Radicalism of Jean Paul Marat', *The Sewanee Review* 29 (1921) 2, 155-170, aldaar 170.

radicaliseerden. In zijn radicalere werken valt een duidelijke politiek-filosofische en theoretische basis te vinden. De historicus Keith Baker verklaard de radicalisering van republikeinse theorieën vanuit het universele karakter van de revolutie. Toen de revolutie werd opgehemeld als een universele poging de mensheid te bevrijden, werd de dreiging om terug te vallen in despotisme enorm groot. Met extreme middelen tegen deze val ingaan werd noodzakelijk geacht.¹⁰⁰ Eenzelfde radicalisering van republikeinse ideeën zien we ook bij Marat terug. De journalist bleef namelijk ook in de revolutie gebruik maken van zijn (Britse) ideeën uit *The Chains of Slavery* en radicaliseerde deze. Eerst wordt in dit hoofdstuk de bij historici bekende publicaties uit de revolutie met invloeden uit *The Chains of Slavery* behandeld, waarna in een plakatenreeks van Marat uit 1790 gezocht wordt naar de geradicaliseerde Britse *Commonwealth*-ideeën. Franse citaten zijn in dit hoofdstuk door de auteur zelf naar het Nederlands vertaald.¹⁰¹

Revolutionaire publicaties en *Les Chaînes de l'Esclavage*

Gedurende de revolutie maakte Marat in meerdere gevallen gebruik van *The Chains of Slavery*. Dit begon in de aanloop naar de verkiezingen van de Staten-Generaal, toen hij zijn *Offerande à la Patrie* en het *Supplement* hierop schreef (1789). Marat wilde de Fransen erop wijzen dat ze de juiste vertegenwoordigers moesten kiezen om tot geluk en vrijheid te komen, een doel dat overeenkomt met zijn Britse *Address*.¹⁰² In de maanden na 14 juli greep Marat opnieuw terug op *The Chains of Slavery*, dit maal op het *Commonwealth*-grondwetscepticisme. Hij schreef een lange brief aan de grondwetcommissie van de Nationale Vergadering, waarin hij adviseerde om niet het model van de Engelse grondwet te volgen. Zijn jarenlange verblijf in het land, schreef Marat, had hem bijzondere inzichten gegeven over hoe de Engelse grondwet de mogelijkheden van de wetgevende macht beperkt.¹⁰³

¹⁰⁰ Baker, 'Transformations of Classical Republicanism', 46.

¹⁰¹ Hoewel ik in mijn Engelse citaten wel gewoon de originele taal citeer, heb ik er voor gekozen Franse citaten te vertalen om de tekst wat toegankelijker te maken. Voor meer informatie over het gebruikte vertaalproces zie ook voetnoot 13.

¹⁰² Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 656.

¹⁰³ Conner, *Jean-Paul Marat: Tribune*, 36-37. Marat wilde het werk in eerste instantie publiceren samen met drie andere werken, waarbij zijn originele Britse werk de historische onderbouwing zou zijn van het drieluik over de machtsovername van het despotisme in Frankrijk. Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 657.

Het belangrijkste voorbeeld van de toepassing van *The Chains of Slavery* in de Franse revolutie is uiteraard de herpublicatie van het werk in maart 1793 als *Les Chaînes de l'Esclavage*, dit maal niet anoniem.¹⁰⁴ De auteur veranderde het werk op een aantal plaatsen. Zo schreef hij een uitgebreid voorwoord waarin hij blijk gaf van de Engelse versie in 1774 en waarin hij de publicatiegeschiedenis van het stuk (ietwat aangedikt) vertelde (waaronder de verspreiding onder verschillende *societies* genoemd in hoofdstuk 1).¹⁰⁵ Inhoudelijk ging het werk dieper in op de Franse geschiedenis met despotisme dan de Engelse versie. Marat gaf aan dat de groei van de staat sinds de tijd van de Franken ervoor had gezorgd dat burgers zich niet langer konden verenigen als één stem tegen de Prins. Verder gaf hij aan dat de Staten-Generaal niet afstamde van de oude en vrije Frankische vertegenwoordigende organen. De Staten-Generaal had daarom volgens Marat niet het mandaat gehad om te spreken namens vrije Franse burgers.¹⁰⁶ De strekking van het stuk en het woordgebruik bleef buiten deze aanpassingen relatief onveranderd, wat aantoont dat Marat er zelf van overtuigd was dat de ideeën van de *Commonwealthmen* een plaats hadden in de Franse revolutie.¹⁰⁷

De Nancy-affaire

Naast deze door historici (zoals Hammersley) reeds bestudeerde publicaties, valt ook in Marats radicalere publicaties de invloed van zijn Britse werk, en daarmee de invloed van de Engelse *Commonwealth*-traditie, duidelijk te herkennen.¹⁰⁸ Als voorbeeld wordt hier gebruik gemaakt van een plakattenreeks, met de titels 'On nous endort, prenons-y garde', 'C'est un beau Rêve, gare au Réveil' en 'l'Affreux Réveil'. Elk plakkaat begon met een samenvatting van een debat in de Nationale Vergadering of met brieven die Marat ontvangen had, waarna hij hier commentaar op leverde. De drie aanplakbiljetten werden gedurende 1790 op respectievelijk 9,

¹⁰⁴ Ibidem, 658.

¹⁰⁵ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4167-4175. Gottschalk, *Jean-Paul Marat*, 19.

¹⁰⁶ Hammersley, *English Republican Tradition*, 146

¹⁰⁷ Hammersley, 'Jean Paul Marat's *The Chains of Slavery*', 658.

¹⁰⁸ Hoewel de Britse invloed op Marats revolutionaire periode wordt onderstreept door Hammersley, behandelt zij Marats publicaties vanaf 1790 (met uitzondering van de herpublicatie van zijn Britse werk) niet. Ibidem, 659-660.

26 en 31 augustus aangeplakt in de Franse hoofdstad en deelde een gezamenlijk thema: het in slaap vallen van het volk.¹⁰⁹

Het eerste plakkaat was een algemene reactie op de vervolging van deelnemers aan de Mars op Versailles. Het tweede en derde plakkaat waren een reactie op de Nancy-affaire. Al vanaf het begin van de revolutie had de Nationale Vergadering problemen met orde en discipline in het Koninklijke Leger. De revolutionaire ideeën van vrijheid en gelijkheid strookten niet met het opvolgen van orders en met de elitaire opmaak van het officierskorps.¹¹⁰ Toen begin augustus 1790 een groepje soldaten in Nancy een muiterij begon over hun lage soldij, wilde de Nationale Vergadering een voorbeeld maken van de soldaten. Terwijl de Vergadering deed voorkomen alsof de situatie onder controle was om de soldaten niet op de hoogte te stellen, gaf het in het geheim Generaal Bouillé toestemming de opstand met geweld neer te slaan.¹¹¹ Marat trok in zijn plakkaat nadrukkelijk partij voor de soldaten. Hij wees in zijn tweede plakkaat als één van de weinige journalisten in Parijs op de mogelijkheid van een gewelddadige afloop.¹¹² In zijn derde plakkaat publiceerde Marat verschillende besluiten en brieven die erop wezen dat de Vergadering van plan was de opstand neer te slaan.¹¹³ Precies op de dag dat Marat zijn waarschuwing publiceerde (de 31^e) werd bekend in Parijs dat Bouillé de soldaten overwonnen had en verschillende muiters had laten ophangen. De timing van de publicatie gaf een impuls aan de onvrede over de situatie en aan Marats reputatie als profeet.¹¹⁴

Hergebruik en radicalisering

In zijn reeks aan aanplakpublicaties in augustus 1790 maakte Marat uitdrukkelijk gebruik van zijn shocktactieken, waarmee hij praatte over adellijke complotten en de dreiging voor buitenlandse interventie in de revolutie. Zo waarschuwt hij in het tweede plakkaat dat verschillende leden van de Nationale Vergadering eraan

¹⁰⁹ Marat, *Les Pamphlet*, ed. Vellay, 219-245.

¹¹⁰ Neely, *Concise History of the French Revolution*, 105

¹¹¹ Ibidem, 106.

¹¹² Marat, *Les Pamphlet*, ed. Vellay, 231. Conner, *Jean-Paul Marat: Tribune*, 74-75

¹¹³ Marat, *Les Pamphlet*, ed. Vellay, 239.

¹¹⁴ Conner, *Jean-Paul Marat: Tribune*, 76-77.

werkten het volk af te slachten.¹¹⁵ In dit proces maakt de politieke denker wel gebruik van de ideeën uit *The Chains of Slavery*.

Zo komt in het plakkaat van 9 augustus duidelijk het narratief van de strijd met de despoot uit de Britse publicatie terug. Marat reageert op voorstellen van de Nationale Vergadering om een aantal reischoppers te vervolgen die de koning hadden bestolen gedurende de Mars op Versailles. De Vriend van het Volk wilde speciale vervolging van de daders voorkomen en schreef om zijn volgelingen te inspireren een korte geschiedenis van de strijd met het despotisme vanaf het begin van de revolutie.¹¹⁶ Deze geschiedenis zat vol met complotten van de koning en de ministers tegen het volk: 'Hoeveel trucs gebruiken [de ministers] niet om hen te amuseren, hen in slaap te sussen, hen te misleiden (...).'¹¹⁷ Zij probeerden bijvoorbeeld de vorming van de Nationale Vergadering te voorkomen en hielden de macht over de nationale graanvoorraad en het leger. Alleen door de opstand van 14 juli, het vormen van de grondwet en de mars op Versailles had het volk zijn vrijheden kunnen beschermen.¹¹⁸ Marat was bang dat de Parijzenaren zich nu te comfortabel voelde, waardoor het ministerie wederom de overhand kreeg. Hij kwam uiteindelijk tot de conclusie dat er juist harder opgetreden moet worden tegen 'hovelingen' en 'verraders' die contact hadden gehad met buitenlandse hoven.¹¹⁹ In het derde plakkaat zegt Marat zelfs dat de volksvertegenwoordigers zich 'prostituëren' aan de prins.¹²⁰

Hoewel Marat het hier wat explicieter verwoord, valt duidelijk eenzelfde poging te zien als in *The Chains of Slavery* om burgers wakker te schudden. Met de geschiedenis van het despotisme toont Marat wederom aan dat een despoot niet alleen met geweld, maar ook met complotten en sluwheid aan de macht kan komen. In het Britse werk gaf Marat al aan dat de eerste stap richting despotisme het volk in slaap sussen is.¹²¹ De enige manier waarop burgers hun vrijheden kunnen beschermen, is door waakzaam te zijn en door in opstand te komen als hun rechten

¹¹⁵ Marat, *Les Pamphlet*, ed. Vellay, 232.

¹¹⁶ Ibidem, 221.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Ibidem, 222-224.

¹¹⁹ Ibidem, 227.

¹²⁰ Ibidem, 244.

¹²¹ Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4226.

bedreigt worden. De echo's van Harringtons 'spirit of vigilance' en Sidney's legitieme opstand zien we wederom terug.

Ook uit de plakkaaten over de Nancy-affaire komen *Commonwealth*-ideeën uit *The Chains of Slavery* terug. In het tweede plakkaat spreekt Marat de angst uit dat de soldaten onder het bevel van de koning 'hun rechten' en hun vaderland zullen vergeten, waardoor zij ook hun vrijheid vergeten en tot slaaf gemaakt worden.¹²² In zijn derde plakkaat spreekt over de muitende soldaten als onderdrukten, die slechts hun beklag proberen te doen bij hun vertegenwoordigers.¹²³ Hij gaat verder:

'Ja, de soldaten van het garnizoen van Nancy zijn onschuldig; ze worden onderdrukt, ze verzetten zich tegen tirannie; zij hebben het recht, hun leiders zijn de enigen die schuldig zijn, (...).'¹²⁴

Marat lijkt hier wederom te spreken over het (natuurlijke) recht op vrijheid van burgersoldaten die de volksvertegenwoordigers moeten behartigen. Ook spreekt hij van het recht voor de soldaten om in opstand te komen als zij zich gekrenkt voelen in deze rechten.

Tot slot wordt uit het woordgebruik in de plakkaaten duidelijk hoe Marats tactiek om burgers aan te zetten tot actie verandert ten opzichte van *The Chains of Slavery*. In het Britse werk maakt Marat, zoals in het vorige hoofdstuk is aangetoond, gebruik van de vrijheid-slavernij tegenstelling. In de plakkaatenreeks komt de tegenstelling ook terug, zoals in het tweede plakkaat: '[de machthebbers] zijn erin geslaagd je vast te ketenen aan het altaar van de vrijheid' en '[de militaire uitgaven] zullen alleen hebben gediend om uw ketenen aan u te herstellen, voor het juk van slavernij en ellende'.¹²⁵ Hoewel dit een duidelijke overeenkomst is, wordt hier ook een opvallend verschil met Marats Britse werk zichtbaar. Marat gebruikt de tegenstelling van de *Commonwealth*-traditie in de Franse revolutie duidelijk om het volk middels dreigementen aan te zetten tot actie. Keer op keer wijst Marat erop dat

¹²² Marat, *Les Pamphlet*, ed. Vellay, 234. Dit idee wordt overigens vrijwel letterlijk naar voren gebracht in *The Chains of Slavery* als één van de trucs waarmee de Prins 'het volk tot slavernij brengt'. Marat, *Chaînes de l'Esclavage*, eds. Goëtz en De Cock, 4484 en 4486

¹²³ Marat, *Les Pamphlet*, ed. Vellay, 243-244.

¹²⁴ *Ibidem*, 244

¹²⁵ *Ibidem*, 234-235.

het volk zich zorgen moet maken, te goedgegelovig is en teveel vertrouwen heeft in de machthebbers. Het resultaat is slavernij:

‘Zal de Vriend van het Volk altijd tevergeefs tot u prediken? Denk aan uw tegenslagen, laffe en domme mensen; en als niet je kan herinneren aan je plichtsgevoel, breng dan je dagen door in onderdrukking en ellende; eindig ze in schaamte en slavernij.’¹²⁶

Dit is een fundamenteel verschil met bijvoorbeeld het *Address*, waarin Marat juist door middel van vaderlandsliefde en eer het eigenbelang van de Britse bevolking wil aanspreken. Marat lijkt te zijn overgestapt van het geloof in eer als mobilisator van het eigenbelang, naar de overtuiging dat het volk alleen te mobiliseren valt met dreigementen en angst.

The Chains of Slavery was dus, naast Marats bekende herpublicatie van het werk, ook in zijn radicalere publicaties een bron van inspiratie. Marat gebruikt zijn woordgebruik en ideeën uit zijn Britse werk en radicaliseerde deze. Hij behield zo zijn theoretische basis uit zijn eerste politieke werk.

¹²⁶ Ibidem, 235

Conclusie

Nu we met grote sprongen door Marats leven zijn gegaan en zowel zijn Britse als Franse periode onder de loep genomen hebben, richten we ons op de kern van de zaak. Hoe verhoudt Marats werk *The Chains of Slavery* zich tot de Britse politiek en Britse intellectuele stromingen gedurende zijn verblijf in het land, en hoe gebruikte de denker de ideeën uit deze publicatie in de Franse revolutie?

Uit het eerste hoofdstuk is gebleken dat Marat zich liet inspireren door de burgerbeweging van John Wilkes gedurende zijn verblijf in Engeland. Marat haalt Wilkes' ideeën over persvrijheid en algemene arrestatiebevelen en zijn verschillende conflicten met het parlement meerdere malen aan in *The Chains of Slavery*. De jonge denker stond verder in briefcontact met de politicus en verspreidde het werk in het politiek-onrustige Newcastle. Marat laat zo een actieve poging zien om zich te mengen in de Engelse politieke actualiteit. Het tweede hoofdstuk heeft aangetoond dat Marat deze politieke onderneming aandurfde door gebruik te maken van de *Commonwealth*-traditie. Marat haalde de *Commonwealth*-geschiedenis aan en deelde hun ideeën over de beperking van de uitvoerende macht en hun geloof in de noodzaak van burgerlijke acties om vrijheid te behouden. Mocht er nog getwijfeld worden of Marat de ideeën in zijn werk voornamelijk ergens anders vandaan haalde, kan die worden weggenomen door zijn gebruik van de *Commonwealth*-tegenstelling tussen slavernij en vrijheid. Dit zorgt voor uitsluitel. De *Commonwealthmen* waren de voornaamste theoretische inspiratie voor zijn werk. In het derde hoofdstuk is tot slot aangetoond dat Marat na zijn periode in Engeland zijn eerste politieke werk (en de *Commonwealth*-ideeën daarin) niet vergat. Marat herpubliceerde het werk in 1793 en gebruikte een aantal van de *Commonwealth*-ideeën in een plakATENreeks. Een geradicaliseerde vorm van de vrijheid-slavernij tegenstelling is ook aangetoond.

Uit de verschillende hoofdstukken zijn zo een aantal algemene conclusies te trekken. Allereerst valt het op hoe Marat geïnspireerd raakte door de burgerbeweging van Wilkes. Marat bleef burgerlijke acties in zijn publicaties als een belangrijk middel zien om vrijheid te bewaren. In het theoretische gedeelte van *The Chains of Slavery* ziet Marat een eervolle en actieve rol voor burgers om hun vrijheden te bewaken in navolging van Harrington en Sidney. Hoewel Marat in de

revolutie angst gebruik om de bevolking in beweging te brengen, blijft de actieve rol van de bevolking staan. De invloed van Wilkes blijft op deze manier aanwezig op de 'Commonwealth-gedeeltes' van het werk. Verder is gebleken dat de ideeën van de *Commonwealthmen*, in combinatie met de beweging van Wilkes een radicale invloed hebben gehad op één van de meest invloedrijke schrijvers van de Franse revolutie. Marats bewondering voor het activisme van Wilkes en voor de vrijheidsidealen van de *Commonwealthmen* kwamen in de revolutie samen. Het is een ontwikkeling die mogelijk ook bijdroeg aan zijn toenemende radicalisme.

Marat was echter geen waanzinnige. Hij bleef de verschillende ideeën en de woordenschat uit zijn Britse werk gebruiken als basis voor zijn radicale publicaties.¹²⁷ Marat geloofde zelf in het primaat van zijn eerste politieke werk. Hij publiceerde het niet voor niets opnieuw in 1793. Het functioneerde als het ware als zijn startpunt, zijn referentiekader, vanwaar de auteur gebeurtenissen om zich heen beschreef. Muters die een stad bezetten, worden op deze manier burgersoldaten die opkomen voor hun natuurlijke rechten en strijden tegen slavernij. Een verdediging van de deelnemers aan de Mars op Versailles moet om dezelfde reden beginnen met een terugblik op de 'trucs' van de despoot.

Wat betreft het historiografisch debat, is in de voorgaande hoofdstukken uitgebreid aangetoond hoe de zienswijze van de biografen niet voldoet. Het is bijzonder nuttig gebleken om hun perspectief op *The Chains of Slavery* om te draaien. In plaats van het werk te bekijken vanuit Marats rol in de revolutie, maar Marats publicaties in de revolutie naast zijn Britse werk te leggen, is een Britse invloed in de revolutie zichtbaar geworden. Het idee dat de Franse revolutie slechts dreef op Franse ideeën is daarom ook aan verandering toe. Hammersley's algemene connectie met de *Commonwealthmen* is gespecificeerd door *The Chains of Slavery* direct te verbinden met een aantal denkers. Verder is de vrijheid-slavernij tegenstelling als fundamentele overeenkomst tussen Marat en de Engelse traditie naar voren geschoven.

De hoofdvraag, die aan het begin van deze conclusie is aangehaald, kan nu beantwoord worden. Marat liet zich inspireren door de beweging van Wilkes en

¹²⁷ Dit getuigt overigens ook van het revolutionaire potentieel van de *Commonwealth*-traditie, die Caroline Robbins in haar boek beschrijft en in verband brengt met de ideeën van de Amerikaanse revolutie. Robbins, *Eighteenth-Century Commonwealthman*, 378 en 385.

linkte zichzelf aan de *Commonwealthmen* in *The Chains of Slavery*. Het werk kan met recht Brits genoemd worden. Marats gebruik van zijn eerdere werk in zijn leven als revolutionaire journalist is dan ook een voorbeeld van Britse intellectuele invloed in de Franse revolutie.

Toen Marat in 1774 zijn brief aan Wilkes schreef, zal de auteur niet geweten hebben dat hij negentien jaar later zelf de leider zou zijn van een radicale en invloedrijke burgerbeweging onder de armere lagen van de maatschappij. Het moet hem in 1793 vervult hebben met trots over de continuïteit van zijn gedachtegoed en van zijn Britse invloeden. Dat Marat in de revolutie vol bewondering terugkeek naar Wilkes, de ideeën van de *Commonwealthmen* en zijn eerste politieke publicatie, kan naar aanleiding van deze scriptie wel aangenomen worden. Zijn eerste politieke werk, geïnspireerd op de radicale Engelse politicus en de *Commonwealthmen*, bleef Marat trouw gebruiken in zijn radicale pogingen om de Fransen te bevrijden van slavernij.



*Jean-Paul Marat. (Marat en 1793, Joseph Boze).*¹²⁸

¹²⁸ WikiCommons, 'Portrait of Jean-Paul Marat' (versie 23 maart 2020), https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Paul_Marat_portre.jpg (22 januari 2020).

Bibliografie

Bronnenpublicaties

Marat, Jean-Paul, *Les Chaînes de l'Esclavage (1793) - The Chains of Slavery (1774)*, eds. Charlotte Goëtz en Jacques De Cock (Brussel 1995).

Marat, Jean-Paul, *The Chains of Slavery, A work wherein the Clandestine and Villainous Attempts of Princes to Ruin Liberty are pointed out, and the Dreadful Scenes of Despotism Disclosed, to which is prefixed, An Address to the Electors of Great Britain, in order to draw their Timely Attention to the Choice of Proper Representatives in the Next Parliament* (Londen 1774), Gale Eighteenth Century Collections Online (ECCO) Print Editions (Milton Keynes 2010).

Marat, Jean-Paul, *The Chains of Slavery* (Strelbytskyy Mulitmedia Publishing 2020) Kobo e-book uitgave.

Marat, Jean-Paul, 'On nous endort, prenons-y garde', 'C'est un beau rêve, gare au réveil', 'L'Affreux Réveil' (augustus 1790), in: Charles Vellay ed., *Les Pamphlets de Jean-Paul Marat* (Parijs 1911).

Literatuurlijst

Baker, Keith Michael, 'Transformations of Classical Republicanism in Eighteenth-Century France', *The Journal of Modern History* 73 (2001) 1, 32-53.

Conner, Clifford D., *Jean Paul Marat: Scientist and Revolutionary* (Atlantic Highlands New Jersey 1997).

Conner, Clifford D., *Jean Paul Marat: Tribune of the French Revolution* (London 2012).

Gottschalk, Louis R., *Jean Paul Marat: A Study in Radicalism* (Chicago 1967).

Gottschalk, Louis R., 'The Radicalism of Jean Paul Marat', *The Sewanee Review* 29 (1921) 2, 155-170.

Hammersley, Rachel, *French Revolutionaries And English Republicans: The Cordeliers Club 1790-1794* (Trowbridge 2005).

Hammersley, Rachel, 'Jean-Paul Marat's *The Chains of Slavery* in Britain and France: 1774-1833', *The Historical Journal* 48 (2005) 3, 641-660.

Hammersley, Rachel, *The English Republican Tradition and Eighteenth-Century France: Between the Ancients and the Moderns* (Manchester 2010).

Neely, Sylvia, *A Concise History of the French Revolution* (Lanham 2015).

Noble, Thomas F. X. (e.a.), *Western Civilization Beyond Boundaries Seventh Edition: Volume II: Since 1560* (Boston 2018).

Robbins, Caroline, *The Eighteenth-Century Commonwealthman: Studies in the Transmission, Development and Circumstance of English Liberal Thoughts from the Restoration of Charles II until the War with the Thirteen Colonies* (Cambridge, Massachusetts 1961).

Rogers, Deborah D., 'John Almon', in: James K. Bracken en Joel Silver eds., *The British Literary Book Trade, 1700-1820*. Dictionary of Literary Biography 154 (Detroit 1995) 3-8.

Rudé, George, *Wilkes and Liberty : A Social Study of 1763 to 1774* (Oxford 1962).

Sewell, William H., 'Ideologies and Social Revolutions: Reflections on the French Case', *The Journal of Modern History* 57 (1985) 1, 57-85

Skinner, Quentin, *Liberty before liberalism* (Cambridge 2012).

Afbeeldingen

Afbeelding titelpagina: The Chains of Slavery

Bibliothèque Nationale de France Gallica, 'The chains of slavery. A work wherein the clandestine...' (versie 15 oktober 2007),

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k103962m.image#> (22 januari 2020).

Afbeelding conclusie: Marat en 1793

WikiCommons, 'Portrait of Jean-Paul Marat' (versie 23 maart 2020),
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jean-Paul_Marat_portre.jpg (22 januari 2020).

Toelichting woordenaantal

Het woordenaantal van 7963 is bereikt door de titel en alle woorden vanaf de inleiding tot en met het onderschrift van de afbeelding in de conclusie bij elkaar op te tellen.